

Az MTA-DE-PTE-SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport

**ADAT, EVIDENCIA ÉS PLAUZIBILIS ÉRVELÉS
A NYELVÉSZETBEN**

Debreceni Egyetem, Germanisztikai Intézet

2008. november 28.

Komlósi László Imre

**A jelentés pragmatikai meghatározói mint a nyelvi inferencia evidenciája:
az elliptikus, „mondatszint-alatti” megnyilatkozások jelentés-mechanizmusai**

Általános háttér megfontolások

A jelen előadás közvetlen előhívója a **nyelvtudomány empiriavitája** és annak legújabb fejleményei, amelyet többek között a „**tám-tanulmány**” tematizál.

(ld. Kertész-Rákosi 2008: Adat, evidencia és plauzibilis érvelés a nyelvészetben; kézirat)

Milyen új szemléletet nyújt a **nyelvészeti elméletek empirikus megalapozottságáról** folytatott vita jelenlegi helyzete?

Szélsőséges megfogalmazásban:

„Az elméleti nyelvészet a természettudományok mintáját követő – a megfigyelt tényeket **általános törvényszerűségekkel magyarázó** – empirikus tudomány-e, vagy inkább a nyelvet **a hermeneutika módszerével értelmező** humán diszciplína?” (tám-tanulmány)

Mit tekintünk adatnak és evidenciának és milyen szerepet tulajdonítunk nekik a nyelvészeti elmélet alkotásban?

A jelen előadás közvetlen célja: a fenti kérdésre adható válaszok keresése **a jelentés elméletekben.**

Kiinduló megállapítás: A nyelvi jelentések bizonyos aspektusait a következő részdiszciplínák mindegyike valamilyen módon tárgyalja (nem kimerítő felsorolás):

Formális szemantika, filozófiai szemantika (filozófiai logikák), lexikális szemantika, kognitív szemantika (metaforikus jelentés struktúrák, fogalmi integráció), lexikális pragmatika, filozófiai pragmatika (előfeltevések, beszédaktusok), inferenciális pragmatika (implikatúrák)

A jelentés-elméletek a következő kézenfekvő megkülönböztetést tételezik:

nyelvileg kódolt és **nyelvileg nem-kódolt jelentések**

(pl. Robyn Carston (2002): Thoughts and Utterances: The Pragmatics of Explicit Communication. Oxford: Blackwell)

Kiindulási kérdések: empirikus természetűnek tekinthetők-e az olyan, a jelentés-elméletekben használt fogalmak

mint a logikai forma vagy a mélyszerkezet, amelyek a mondattani elméletek eszköztárában szerepelnek,

vagy az idiomatikus vagy metaforikus jelentések, a „konstrukciókhoz” rendelt egyedi jelentések a lexikális szemantikáról és a mentális lexikonról alkotott elméletekben,

vagy a mentális képzetek, a „képzet-sémák”, a kognitív sémák vagy a fogalmi metaforák, vagy éppenséggel a mentális terek a kognitív nyelvelméletek fogalomtárában?

Ezek legtöbbje nem tapasztalható, de ugyanakkor mégis valamilyen módon „a tapasztalat eredményeinek” érezzük őket.

Mi lehet a státusza az olyan „jelenségeknek”, mint az implicit jelentés, a szándékolt jelentés, a következtetett jelentés, vagy a nyelvi megnyilvánulások rekonstruált propozicionális tartalma és igazságérték feltételei?

Milyen a természete egy jelentés-elméletnek, amely támogatni tudja azt a lexikont, amelyben a fenti „kifejezéseket”, „fogalmakat” definiáljuk?

A „tám-tanulmány” megvilágítja, hogy az elméleteinkben használt fogalmak (ugyan úgy, mint a természetes nyelvben használt kifejezéseink) értelmezése **egy illesztési, egyeztetési, „alku” műveletnek az eredménye**, illetve egy (célirányos-célszerű) érvelési folyamatnak a következménye.

A kognitív lexikai pragmatikai, inferenciális pragmatikai és argumentáció-elméleti kutatásaim eredményei alapján azt a hipotézist állítom fel, hogy a természetes nyelvi hétköznapi nyelvhasználatunk során használt kifejezések **on-line értelmezésekor is érvelési folyamatokat, argumentatív technikákat alkalmazunk.**

Ennek bizonyításhoz olyan nyelvi adatokat kívánok elemezni, amelyek segítenek eldönteni, tetten érhető-e a plauzibilis érvelés az adott nyelvfeldolgozási folyamatokban.

Intuitív módon azt állíthatjuk, hogy az implicit jelentés feldolgozása (az inferencia folyamat maga) egy érvelési mechanizmus.

Mi lehet az „érvelés” pre-teoretikus értelmezése?

Talán kezdhethetjük azzal, hogy az „érvek előhozatala” valamilyen döntés (konklúzió) meghozatalát hivatott előkészíteni (előrettekintés).

Az „érvek előállításához” azonban támasz kell, amelyet valamilyen információ forrásból származtatunk (visszatekintés, hogy meglássuk, mi van még a tarsolyunkban, amivel információ-gazdálkodást tudunk folytatni).

Mik jöhetnek szóba az „érvelés-célú visszatekintésekkel”? Mik szolgáltatnak támaszt? Hogyan válogatunk a lehetséges információk között? Vannak vajon megkötések, hogy miként zajlik ez a válogatás? Vannak „elvek”, amelyek mentén történik a válogatás? És amit az információ-forrásban fellelünk, azt alaposan meg tudjuk vizsgálni, vagy elég, ha bizonyos tulajdonság-jegyek alapján, parciális válogatással „bevetjük” az információkat, mint az érveléshez megfelelőnek ítélt támaszt.

Ha bizonyos információk birtokába kerülünk, akkor azokat már nem tudjuk figyelmen kívül hagyni, bizonyos következtetéseket (amelyek az információk meglétéből következnek) le kell vonnunk. Tehát az inferenciák szoros rokonságot mutatnak az érveléssel.

Ahhoz, hogy „alátámasztott, plauzibilis” érveket tudjunk felsorakoztatni egy érvelési folyamatban, **információkat kell mozgósítanunk.**

Ha viszont bizonyos jellegű és természetű információk a rendelkezésünkre állnak, „inferencia-kényszer” lép működésbe, hiszen a releváns, odaillő következtetéseket le kell vonnunk.

Más szóval: **az inferenciák érdek- és kontextus függőek és visszaható természetű relációs jelenségek.**

Az érvelési mechanizmushoz elengedhetetlen bizonyos **háttér argumentációs sémák** tételezése (logikai következmény feltételek, valamint informális logikai és szemantikai reláció-feltételek megengedése mellett),

a következtetés **pszichológiai aspektusainak** (=determinánsainak) (beállítódás, attitüd, irracionalitás, preferencia, stb.),

modális aspektusainak (=determinánsainak) (deontikus, aletikus, episztémikus, probabilisztikus, stb.)

és **plauzibilitási aspektusainak** (=determinánsainak) (ellentmondásokat átmenetileg megengedő, az elfogadhatósági feltételeket ciklikusan revidáló) tulajdonságainak figyelembe vételével.

Az implicit (aluldeterminált, pontatlan, többértelmű, stb.) jelentések „érveléses” feldolgozásának leírására tehát egy **TÁRGYNYELVI SZINTET** tételezünk, míg a háttér érvelési rendszer és argumentációs sémák működésének, interakciójának leírására **METANYELVI SZINTET** is tételeznünk kell.

A vizsgált nyelvi jelenségek (adatok) alapján azt a megállapítást teszem, hogy az érvelés, azaz a rendelkezésre álló (elérhető) információk alapján történő egyeztetés, illesztés, alku, **legitim és működő mechanizmus** a természetes nyelvi kifejezések on-line feldolgozása esetében épp úgy, mint az „elméleti kifejezéseink” empirikus lecövekelése folyamatában.

Az „**érveléses illesztés**” (best fit) egy generikus („all-purpose”) mentális művelet, amely elengedhetetlen (brutális) alkalmazást nyer mind a tárgynyelvi szinten, mind pedig a metanyelvi szinten történő **jelentés konstruálás** esetében.

Ezek az észrevételek elvezetnek – szándékom szerint – ahhoz, hogy felelősségteljesen meghatározhassuk **a nyelvészeti elmélet-alkotás egy lehetséges argumentáció-elméleti modelljének különböző, egymást kiegészítő elemeit.**

Az analitikus tudományelmélet intuitív magja az, hogy az **evidenciának kitüntetett szerepet tulajdonít**, amely szerint az evidencia

(i) objektív, (ii) alkalmas arra, hogy a rivális hipotézisek/elméletek közötti döntés semleges alapjául szolgáljon, (iii) feladata a hipotézisek igazolása (verifikációja, konfirmációja vagy falszifikációja), (iv) közvetlenül adott, (v) elsődleges az elmélethez képest és (vi) megbízható.

Az analitikus tudomány-elméletből származó felfogások vagy az azzal rokonítható nézetek a nyelvészeti evidenciát az adatok olyan kitüntetett részalmazának tekintik, amely nem revideálható, hanem biztosan igaz, és amelynek feladata a hipotézisek igazolása vagy cáfolata.

A nyelvészeti adatok és evidencia új értelmezési rendszere

Kivezető útirány: a különféle elméletek eredményeinek összevetése és értékelése szükségessé teszi egy olyan egységes viszonyítási alap kidolgozását, amely **nem vonja kétségbe a nyelvészeti adatok és evidencia pluralitását.**

A nyelvészeti kutatómunka tárgya nem áll közvetlenül a nyelvész rendelkezésére, hanem **a nyelvi képesség közvetlenül érzékelhető megnyilvánulásaiából kell rekonstruálnia.**

Az új evidencia-értelmezés következménye az, hogy a legújabb szakirodalmakban a nyelvészeti adatokkal és evidenciával szemben felállított követelmények **differenciálása, relativizálása és gyengítése** figyelhető meg.

A nyelvészeti adat és evidencia sok-félesége

Szükségessé vált a **különböző adatfajták belső szerkezetének feltárása** és a különböző nyelvészeti elméletekben alkalmazott **adat/evidencia tipológiák** megalkotása (adatszerkezet, komplexitás, absztraktság).

Relativizálás: a nyelvészeti adatok alkalmazhatósága episztemológiailag nem független az adott nyelvészeti elmélettől. Ezért beszélhetünk **a nyelvi adatok elméletfüggő voltáról**.

Gyengítés: a különböző adattípusok alkalmazásából eredő ellentmondások ideiglenes tolerálhatósága.

A nyelvészeti kutatómunka gyakorlatának mélyebb megértése **szisztematikus meta-tudományos reflexió** nélkül nem érhető meg.

A nagy kihívás ezeknek értelmében a nyelvészeti elméletalkotás egy lehetséges argumentáció-elméleti modelljének különböző, egymást kiegészítő elemeinek megalkotása.

A modell alapgondolata az, hogy a meta-tudományos reflexió nem szorítkozhat az elméletek logikai szerkezetének feltárására, hanem **argumentációs szerkezetüket**, illetve az őket működtető **argumentációs sémákat** kell vizsgálat tárgyává tennie.

A nyelvészeti elméletek szerkezete nem választható el **a problémák felvetésének és megoldásának heurisztikus folyamatától**, valamint a **plauzibilis érvelés és plauzibilis következtetések folyamatától**.

Következésképpen az argumentációs folyamat egészét, vagyis a **hipotézisek létrehozásának, alkalmazásának és tesztelésének** egymással elválaszthatatlanul összefonódó lépéseit egyaránt releváns tényezőként kell figyelembe vennünk.

A tám-tanulmányban vizsgált felfogások (Rescher, Pólya és Goodman) közös vonása az adatok folyamatos újraértékelésének ciklikus, reflexív, egy-egy adatcsoporthoz esetleg többször is visszatérő folyamata.

Mindhárom megközelítés erősen liberalizálja az 'adat' fogalmát, amennyiben nem csupán a standard nézet értelmében vett, térben és időben lejátszódó eseményekre vonatkozó, interszubjektív megfigyeléseket rögzítő kijelentéseket tekinti adatnak, hanem az elméleti ismereteket is.

A nyelvészeti adatok és evidencia új modelljét alkotó konkrét tételek

(Kertész András és Rákosi Csilla: Adat, evidencia és plauzibilis érvelés a nyelvészetben, 2008, kézirat)

(2) **Következtetésen** egy olyan leképezést értünk, amely bizonyos tulajdonságokkal (*releváns tulajdonságok*) rendelkező kijelentések egy osztályához (*premisszák*) egy bizonyos tulajdonságokkal rendelkező kijelentést (*konklúzió*) rendel oly módon, hogy

(a) a rendelkezésünkre álló információk halmaza bővül a konklúzióként szereplő kijelentés egy olyan tulajdonságával, amely a premisszák tulajdonságainak, valamint a premisszák és a konklúzió tulajdonságai közötti relációknak a függvénye;

(b) a premisszák vagy tulajdonságaik bármelyikének elhagyása vagy módosítása esetén a maradék premisszaosztály és tulajdonságai, valamint a konklúzió és tulajdonságai között nem hozható létre ugyanezen tulajdonságokat figyelembe vevő leképezés. (p. 12.)

= információ halmaz bővülés argumentációs reláció révén

(23) **Plauzibilis következtetés**en egy olyan (2) értelmében vett következtetést értünk, amelynek esetén

(a) a premisszák konzisztens kijelentésosztályt alkotnak;

(b) a premisszák és a konklúzió szemantikai szerkezete alapján rekonstruálható az a szemantikai reláció, amely összeköti őket, azaz a konklúzió a premisszák függvénye;

(c) a premisszák plauzibilisek vagy bizonyosan igazak valamely F forrásosztály alapján;

(d) amennyiben a premisszák és a konklúzió között nem áll fenn logikai következményreláció, a premisszák osztálya kiegészíthető olyan további kijelentésekkel (*látens háttérfeltevések*), amelyekre teljesül, hogy

– a (b)-beli szemantikai reláció kiterjeszhető rájuk;

– legalább semleges plauzibilitásúak F valamely olyan bővítése alapján, amely a premisszák plauzibilitását érintetlenül hagyja, és

– logikai következményreláció áll fenn az így létrejövő kijelentésosztály és a konklúzió között;

(e) legalább egy premissza vagy látens háttérfeltevés nem bizonyosan igaz. (p.34.)

= szemantikai reláció a premisszák és konklúzió között

+ látens háttérfeltevésekkel történő bővítés

(27) (a) A premisszák és a konklúzió egyik releváns tulajdonsága logikai szerkezetük. E primér tulajdonságokra az a kritérium épül, hogy a premisszák és a konklúzió között vagy logikai következményrelációnak kell fennállnia, vagy a premisszák osztálya kiegészíthető legalább semleges plauzibilitású látens háttérfeltevésekkel oly módon, hogy e kibővített kijelentésosztály és a konklúzió között **logikai** következményreláció legyen.

(b) A premisszák és a konklúzió második releváns – primér – tulajdonsága szemantikai szerkezetük. E tulajdonságokra az a kritérium épül, hogy a premisszák és a konklúzió közötti viszonynak szemantikai tényezőkre (ok-okozati kapcsolat, szükséges feltétel stb.) kell támaszkodnia, és e viszonynak rekonstruálhatónak kell lennie a premisszákból.

(c) A premisszák és a konklúzió harmadik releváns – szekundér – tulajdonsága a plauzibilitási értékük. A premisszák mindegyike egy F forrásosztály alapján pozitív plauzibilitási értékkel rendelkezik, a látens háttérfeltevések legalább semleges plauzibilitásúak F egy megfelelő bővítése alapján, a konklúzió pedig a premisszák és a releváns tulajdonságok együttese alapján plauzibilis. Másképp fogalmazva: a plauzibilis következtetések olyan indirekt források, amelyek részlegesen alátámasztják a konklúziót. (p. 37.) ¹ $\in$

3.2.6. A plauzibilis következtetések dinamizmusa

A premisszákhöz és látens háttérfeltevésekhez rendelt plauzibilitási értékeket rendszerint nem tekinthetjük rögzítettnek, mivel új források figyelembe vételével ezek az értékek megváltozhatnak. (24) korrekt módon tükrözi, hogy a premisszák plauzibilitásának változásával megváltozik a konklúzió plauzibilitásának mértéke is. E dinamizmus egyik megnyilvánulási formája – mint azt a 3.2.4. szakaszban láttuk – az, hogy a demonstratív következtetések értelmezhetők a plauzibilis következtetések határeseteként:

„[...] a plauzibilis következtetési skémáknak van ‘határesete’, s az egy demonstratív következtetési skéma. Ahogy a plauzibilis következtetés premisszái ‘tartanak’ a határeset megfelelő premisszáihoz, a plauzibilis konklúzió ‘közelít’ az extrém határeset erejéhez. Még rövidebben: folytonos átmenet van a heurisztikus [azaz: plauzibilis – K.A./R.Cs.] skéma és valamely demonstratív skéma között.” (Pólya 1989: 50) (p.39.)

13. példa

Az alábbi két esetben az egész valamely tulajdonságáról következtetünk egy rész megfelelő tulajdonságára, azonban csak a második esetben van szó plauzibilis következtetésről:

- (a) Péter autója kék.
Péter autójának kereke része Péter autójának.
Péter autójának kereke kék.
- (b) Péter autója a garázsban van.
Péter autójának kereke része Péter autójának.
Péter autójának kereke a garázsban van.

E különbség oka az, hogy míg az (a) esetben a szükséges látens háttérfeltevés hamis köznapi ismereteink mint forrásosztály alapján, addig a (b) esetben plauzibilis:

- (a') Péter autója kék.
Péter autójának kereke része Péter autójának.
<Ha egy autó kék, akkor annak minden része kék.>
Péter autójának kereke kék.
- (b') Péter autója a garázsban van.
Péter autójának kereke része Péter autójának.
<Ha egy autó a garázsban van, akkor annak minden része a garázsban van.>
Péter autójának kereke a garázsban van.

Ugyanakkor (b) is bizonyulhat hibásnak, például ha Péter leszerelte az autója kerekeit, és elvitte őket a gumicserére a szerelőhöz. (p.38-39.)

A „nyelvi tények” bizonytalanságának az az egyik oka, hogy az elméletek hipotéziseiket nem „nyers adatokkal”, hanem a nyelvi megnyilatkozások valamilyen elméleti apparátussal előállított reprezentációival szembesítik. (p.45.)

A mentális reprezentációk, mint adatok:

(Komlósi 2002 – 2007 közötti **kutatási irányai**)

A. Presumptive arguments

B. Mapping versus blending: partial projections, input and blended mental spaces, conceptual integration

3.2.8. A plauzibilis következtetések heurisztikus funkciója

Az, hogy a plauzibilis következtetések igen gyakran alkalmazott eszközei mind a tudományos megismerésnek, mind a hétköznapi gondolkodásnak, nem véletlen. **A konklúzió plauzibilitását befolyásoló látens háttérfeltevések** ugyanis nem csupán a konklúzió bizonytalanságáért és a következtetés fallibilitásáért felelősek, hanem lehetővé teszik, hogy a premisszák információtartalmához képest **többet állítson a konklúzió** (vö. pl. Pólya 1994: 90; Rescher 1976: 60ff., 97ff.).

Következésképpen a plauzibilis következtetések a probléma megoldás olyan heurisztikus eszközei, amelyek új információk birtokába juttathatnak bennünket. Funkciójuk az, hogy segítsenek a mindenkori problémák – fallibilitásuk folytán **nem végleges, hanem provizórikus**, de az alternatívákkal összevetve egy adott információs állapotban **legelfogadhatóbb** – megoldásának megtalálásában. (p. 45-46.)

Információs aluldetermináltság

(ld. lentebb a mondatszint-alatti megnyilatkozások esetét)

Az is előfordulhat, hogy a kontextus hiányos, mivel túl kevés információt szolgáltatnak a kontextusban található források abban az értelemben, hogy létezik olyan kijelentés, amely se nem plauzibilis, se nem implauzibilis az adott kontextusban. Ilyenkor *információs aluldetermináltság*ról beszélhetünk (vö. Rescher & Branden 1980: 3ff.).

Ebben az értelemben minden kontextus aluldeterminált, hiszen egyetlen kontextus sem rendel plauzibilitási értéket az összes lehetséges kijelentéshez. Nem egyforma súlyúak azonban az aluldetermináltság egyes megnyilvánulásai. Csak abban az esetben kíséreljük meg megszüntetni, ha *számunkra releváns kijelentésről* van szó. Ilyenkor próbálunk olyan forrásokat találni, amelyek segítségével eldönthetjük, plauzibilisnek vagy implauzibilisnek, esetleg bizonyosan igaznak vagy hamisnak tekinthetjük-e. Lehetséges, hogy – legalábbis eleinte – nem járunk sikerrel, és nem sikerül megbízható, releváns és használható forrásra lelnünk. (p. 47.)

Célunk az, hogy a kontextusban található információkból kiindulva megszüntessük, vagy legalábbis enyhítsük az információs alul- és/vagy túldetermináltságot, azaz megtaláljuk a p-problémák megoldásait és feloldását:

(32) Egy **p-probléma megoldása (solution)** egy olyan kontextus, amelyben az adott p-inkonzisztenciát vagy p-hiányosságot okozó kijelentés egyértelműen plauzibilis vagy implauzibilis (szélső esetben bizonyosan igaz/hamis). (p. 48.)

(33) Egy **p-probléma feloldása (resolution)** az adott p-probléma (32) értelmében vett megoldásai közül az, amelyik az elfogadott kritériumok alapján jobb, mint az adott információk alapján létrehozható többi megoldás.

(33) két, egymással szorosan összefüggő előfeltevésre épül. Egyrészt alkalmazásához rendelkezniünk kell egy olyan kritériumrendszerrel, amelynek segítségével a rivális megoldások összevethetők és rangsorolhatók. Másrészt a problémákat rendszerint nem tekintjük egyforma súlyúaknak: vannak köztük olyanok, amelyeket mindenképpen meg kell próbálnunk feloldani (ilyen a kiinduló probléma is), és olyanok is, amelyeket hajlandóak vagyunk legalábbis időlegesen tolerálni. (p.49.)

Ahhoz, hogy megtaláljuk egy p-probléma megoldásait és feloldását, olyan *heurisztikus eszközre* van szükségünk, amely lehetővé teszi a kontextus átalakítását és értékelését, amennyiben kritériumokat szolgáltat ezek végrehajtásához és ellenőrzéséhez. (p.49.)

3.3.2. A plauzibilis érvelés fogalma

A *plauzibilis érvelést* – első megközelítésben – olyan eljárásnéven értelmezzük, amelynek célja egy p-problematikus kontextus fokozatos átalakítása egy olyan kontextussá, amely már nem, vagy legalábbis kevésbé p-problematikus. Az érvelés feladata nem más, mint a mindenkori p-problémák – rendszerint nem végleges, hanem provizórikus, de az alternatívákkal összevetve legelfogadhatóbb – megoldásának megtalálása. Ehhez min-denek-előtt az szükséges, hogy feltárjuk a rivális megoldási lehetőségeket, és döntsünk kö-zöt-tük. Ez sokszor igen komplex feladatot jelent. (p. 49.)

(34) **Plauzibilis érvelés**en egy olyan transzformációt értünk, amely egy p-problematikus kontextushoz egy másik kontextust rendel oly módon, hogy

(a) *létrehozza* a kiinduló kontextusban található p-problémák lehetséges alternatív megoldásait,

(b) majd a rivális megoldások *összehasonlításával* kiválasztja azt a kontextust, amely a szóban forgó p-problémák feloldásának tekinthető.

(34) értelmében a plauzibilis érvelés során a kiinduló kontextust *újraértékelve* annak *többféle változatát* hozzuk létre és vetjük össze.

A kiinduló kontextusban található p-problémák megoldásai tehát nem mások, mint a kiinduló kontextus különböző *újraértékelt változatai*. (p.50.)

A ciklikus plauzibilis érvelés a korábbi döntéseink felülvizsgálatát, új szempontok figyelembe vételét, további alternatívák feltárását, azaz *a kontextus ismételt, többszöri újraértékelését* követeli meg. Következésképpen az érvelés az adott prob-lé-mák-hoz újra és újra visszatérő, a korábbi döntéseket felülvizsgáló *ciklikus* folyamat. (p. 51.)

(35) **Érvelési cikluson** egy olyan transzformációt értünk, amely egy p-problematikus kontextus *kibővítésével*, a kibővített kontextus *koordinálásával* és a kontextus *módosításával* előállítja a kiinduló kontextus egy újraértékelt változatát. (p.52.)

Az érvelési folyamat kontextusváltozatok, megoldások sorát vizsgálja meg és veti össze egy-más-sal. Ezért nem csupán ciklikus, ha-nem egyúttal *prizmatikus* is, hiszen az információkat folyamatosan újraértékelő cik-lu-sok során többféle, egymást egyes pontokon kölcsönösen kizáró *perspektívából* próbáljuk szemügyre ven-ni a rendelkezésünkre álló információhalmazt. (p.52.)

A Pólya – Rescher- Pullum korrelátum a retrospektív újraértékelés mechanizmusának heurisztikus, ciklikus és prizmatikus voltát mutatja meg.

Heurisztika: egyes lépéseket csupán részlegesen tudunk végrehajtani, de így is törekszünk arra, hogy eljussunk a kiinduló p-problémák minél több megoldásához és az információk viszonylag széles körét figyelembe vevő, kellően megalapozottnak tekinthető feloldásához. (p.54.)

“The goal is an *optimal fit* between a general linguistic theory, the proposed rules or constraints, the best grammaticality judgments obtainable and facts from corpora. *All are revisable, at every point.* There are no one-answer-fits-all solutions to the problems of knowledge acquisition in our subject.” (Pullum 2007: 39)

38 (c) - Az adat fogalmáról (p. 60.):

A jelenségeket interpretálnunk kell: valamilyen kategóriarendszer – azaz elméleti apparátus – segítségével le kell írunk tapasztalatunk tárgyát. Következésképpen nem közvetlenül a tapasztalattal vetjük össze az elmélet hipotéziseit, hanem a megfigyelt jelenségek feldolgozásával létrehozott, az adott elmélet fogalmi apparátusa segítségével előállított kijelentésekkel. Ezzel a ténnyel függ össze a megfigyelés elmélet-függőségének tétele.

Using either grammaticality judgements or empirical evidence from corpora means replacing one half-blind extreme with another. *The key to a successful linguistic science arguably lies in a plurality of methods.*” (Meurers 2007: 54.)

K.A./R.Cs. - Ars poetica

A nyelvészeti adatok és evidencia mibenlétéről való gondolkodásunk megállapításai nem végeredmények, hanem sokkal inkább olyan *kiindulópontok*, amelyekre az 1. szakaszban meghirdetett, előítéletektől mentes, új típusú meta-nyelvészeti gondolkodás épülhet. E kiindulópont elfogadhatóságát közvetlen és közvetett következményei igazolhatják vissza a jövőben akkor, ha sikerül számos, részletesen kidolgozott *esettanulmányban* dokumentálnunk (39)-(43) működőképességét. (p.71.)

(! a meta-nyelvészeti gondolkodás *visszahatóan illesztő természetét*)

A mondatszint-alatti megnyilatkozások esetének vizsgálata

(A case analysis: utterance indeterminacy and pragmatic enrichment)

The Lexical Pragmatics Project – UCL with Robyn Carston as project leader

The Lexical Pragmatics Website: www.phon.ucl.ac.uk/hoe/lexprag07)

Alison Hall (2007): Subsentential utterances, ellipsis, and pragmatic enrichment, UCL Working Papers 19 (2007): 235-259.

A következő hétköznapi nyelvhasználatban előforduló “sub-sentential” példákat találjuk Hall tanulmányában:

1.

[Pointing at a restaurant table]

a. Reserved.

b. THAT TABLE IS RESERVED.

2.

a. Nice dress.

b. YOU ARE WEARING A NICE DRESS.

2.
  - a. Nice dress. (inference to implicature: ironical use)
  - b. YOU ARE WEARING A NICE DRESS
    - truth-conditional content₁
  - c. YOU HAVE BOUGHT A NICE DRESS
    - truth-conditional content₂
  - d. YOU HAVE RENTED A NICE DRESS
    - truth-conditional content₃
  - e. THAT IS A NICE DRESS - assertion
  - f. WHAT A NICE DRESS - exclamative

3.
  - a. Typical. (inference to implicature: disapproval)
  - b. THAT BEHAVIOUR IS TYPICAL OF HIM.

- (2a) Nice dress. (inference to implicature: ironical use)

- (3a) Typical. (inference to implicature: disapproval)

3.

a. Typical.

b. THAT BEHAVIOUR IS TYPICAL OF HIM.

4.

You must turn in your report before you leave today.

5.

[Mother to husband upon realizing they've mislaid their three-month-old]

The baby!

6.

[Uttered by someone who's gone out and remembers she left the oven on]

The oven!

7.

[To a small child who looks like spilling its glass of milk]

Both hands!

8.

A: Big house.

í Ĥí

B: Four kids.

4. You must turn in your report before you leave today.
(4) is a speech act of an indeterminate force: assertion of policy, request, order, etc.

In (5) we find that it is very unlikely to assume that speaker intended to convey any proposition, such as e.g. (5b), (5c) or (5d). The utterance of (5) is simply a device to focus hearer's attention to a relevant entity, without intending the formulation of any proposition with a truth-conditional content.

5. [Mother to husband upon realizing they've mislaid their three-month-old]

- a. The baby!
- b. * THE BABY IS NOT HERE
- c. * WE HAVE FORGOTTEN THE BABY
- d. * WE SHOULD LOOK FOR THE BABY

In the pragmatic approach pragmatic mechanisms can constrain optional pragmatic contributions to truth-conditional content due to the fact that the conceptual material necessary to fill in or saturate unarticulated constituents is highly activated in on-line processing anyway.

Példaelemzés

a Nice dress.

9a Chardonay, ausztrál.

(1. 1975-ben családi ünnepségen Magyarországon. 2. 2008-ban előkelő étteremben Franciaországban)

10a A vejem.

(1. Amint belép. 2. A gyorsfutár virágcsokrot hoz a születésnapját ünneplő hölgynek.)

11a Péter esküvői öltöne.

(1. Most hozták a varrodából. 2. Pétert az esküvő előtt elhagyta a menyasszonya, emlékül csak az öltöny maradt. 3. Értékesebb dolgok kerestetnek a zálogházba történő beadáshoz.)

12a Apád esküvői öltöne. (Cseh Tamás után **szabadon**)

(1.a fényképen lévő apát kommentáló anya. 2. Az elhunyt apa öltöne előkerül a költözködéskor.)

A szemantisták és a pragmatisták (kontextualisták) különböző nézőpontot képviselnek abban a kérdésben, hogy egy **mondatszint-alatti megnyilatkozás/kijelentés propozicionális tartalmának** azonosítását

(a) kizárólag a logikai forma struktúrájában explikált anyag biztosítja
„All effects of extra-linguistic context on the truth-conditions of assertives are **traceable to logical form.**”

(Stanley, Jason 2000: Context and logical form. *Linguistics and Philosophy*, 23(4), 391–433)

vagy (b) pragmatikai determinánsok biztosítják, amelyek „szabad” pragmatikai folyamatokban fejtik ki hatásukat.

(Elugardo, Reinaldo and Robert J. Stainton 2004: Shorthand, Syntactic Ellipsis, and the Pragmatic Determinants of What Is Said, *Mind & Language*, Vol. 19 No. 4: 442–471)

A szemantikai tábor szerint: minden, látszólag beszéd szint-alatti beszédaktus valójában egy elliptikus mondatból készült beszéd megnyilatkozás. A propozicionális tartalmat (a szószerinti igazságérték feltételeket) a helyreállított mondatból kapjuk meg.

Kontextualisták (pl. Robyn Carston, François Récanati, Dan Sperber, Deirdre Wilson):

1. A mondatszint-alatti megnyilatkozások teljesértékű és önálló beszédaktusok
2. Ténylegesen léteznek „pragmatikai meghatározók” a beszédaktusok szó szerinti igazságérték feltételeinek azonosításakor

A kontextualisták szerint pragmatikai determinánsok segítségével lehet eljutni mind a mondatszint-alatti kijelentések szó szerinti igazságérték feltételeihez, mind pedig a konverzáció során és annak segítségével implikált proposíciókhoz.

A mondatszint-alatti nyelvi megnyilvánulások teljes értékű beszédaktusok lehetnek, ahol a beszédmegnyilvánulás szó szerinti igazság-feltételeinek megszerkesztése pragmatikai bővítés eredménye.

2a. Nice dress. (Stainton 1995, p. 293.)

(Stainton, Robert J. 1995: Non-sentential assertions and semantic ellipsis. *Linguistics and Philosophy*, 18(3), 281–296.)

Stainton szerint (2a) a **szemantikai ellipszisre** példa, hiszen a propozicionális tartalmat (avagy a szó szerinti igazságfeltételeket) a pragmatikai környezetből kivont szemantikai információval tudjuk rekonstruálni.

Stanley (2000) amellett érvel, hogy itt **szintaktikai ellipszistről** van szó, hiszen (2a) nem más, mint (2b). (2a) propozicionális tartalma (és szó szerinti igazságfeltételei) teljesen megegyező (2b)-vel.

2b IT IS A NICE DRESS.

(Stanley, Jason 2000: Context and logical form. *Linguistics and Philosophy*, 23(4), 391–433)

Érdekes azonban, hogy 2c. már nem jó, mint önálló, mondatszint-alatti szerkezettel rendelkező teljes értékű beszédaktus.

2a. Nice dress.

2b IT IS A NICE DRESS.

2c *A nice dress.

2d What a nice dress!

(2a) mondatszint-alatti kifejezés, (2b) LF alapján rekonstruált mélyszerkezet, (2c) szintaktikai frázis, (2d) felkiáltás

13a NICE WEATHER. (sub-sentential utterance)

13b *A NICE WEATHER. (not a sub-sentential utterance)

13c A nice weather we are having. (Shorthand)

13d A nice weather we are having, isn't it?

13e It is a nice weather we are having, isn't it?

13f It is a nice weather we are having. (Deep Structure)

13g It is a nice weather that we are having. (Deep Structure)

Pragmatikai determinánsok

A.

a nyelvi kifejezések (kontextus-segített) desambiguálással létrejött jelentése

B.

bizonyos kontextus-érzékeny elemekhez (slots) nem-nyelvi természetű entitásokat rendelünk hozzá, pl. indexikalitás, deixis (reference assignment = slot-filling)

C.

szabad pragmatikai bővítés (free pragmatic enrichment) – irónia, gúny, konverzációs implikaturák, metaforák

Összegzés:

A mondatszint-alatti beszéd megnyilatkozások sok esetben teljes értékű beszédaktusként értékelhetők, mint természetes jelenségek, amellyel egy jelentés-elméletnek számolnia kell. Nyilvánvaló a propozicionális alaudetermináltságuk, azonban azonosíthatóak azok a pragmatikai műveletek (pragmatikai determinánsok), amelyek a „kötött kitöltések” elvégzése után segítik megszerkeszteni az adott beszédaktusok értelmezéséhez szükséges szószerinti igazság-feltételeket. Ezek a példák épp olyan önálló, kommunikatív egységekként jelennek meg, mint az explikált propozicionális tartalommal rendelkező megnyilatkozások.

A fenti elemzések alapján az állíthatjuk, hogy **a pragmatikailag megtámogatott megértés** (pl. az implikatúrák és mondatszint-alatti megnyilatkozások esetében) **nem a dekódolás mechanizmusával működik**. Ez a megértés (értelmezés) sokkal inkább **a hipotézis-formálás és a plauzibilitás konfirmálási műveletre támaszkodik**. Az érvelési folyamat egyik sajátos inherens tulajdonsága, hogy egyrészt sajátos szemantikai viszonyt kell tételeznünk a premisszák és a konklúzió között, másrészt bizonyos **szabad területet kell biztosítanunk a beszélő gondolatai (értelmezései) és a hallgató gondolatai (értelmezései) között**.

Érvelési folyamat (érvelési mozzanatok) a tényellenes érveléseken alapuló megnyilatkozásokban

(A case study revisited with contribution from Matthew Britschgi, PhD student, Debrecen)

If cars were men, you'd want your daughter to marry this one.

(a Volvo ad in North America)

This example is slightly paradoxical, as it has an unusual combination of projections of properties cumulated in an alternatively built mental space: the interpreter needs to construct a blended mental space of a restricted set of properties of excellence, reliability, safety, family-friendly, (“a safty-conscious family car”), unsexy, etc. that derive from “precision machines such as Volvo cars”, but are commensurable with properties attributable to humans.

It is important to note that it is vital to apply not only the mechanisms of partial projection (since it is not a one-to-one mapping of all properties), compression (since e.g. the power of a machine is different from that of a human being) or split (a car does not have all the properties you would want your son-in-law to have), but also the mental operation of deletion, since many of the properties constituting the input space would be detrimental to a human relation constituted by marriage.

The interpretational effects of this ad get enhanced by the association the Volvo brand has with safety and security in the US. Volvo is supposed to be highly-rated in crash tests, and features lots of safety equipment (airbags for all passengers, anti-lock breaks etc.) as selling points. Supposed to be very good for winter driving, too.

In addition, Volvos are relatively expensive, but not so much so that they carry a "luxury" car image („safety in a memorable minimalist way”), especially as they are seen as "practical" (for safety and security, as well as for their utility - a car for driving kids to school in, for going to the hardware store, for camping etc.) The stereotypical driver associated with the car is generally an educated professional (doctor, lawyer, university professor) in the upper-middle class. And Volvos are a family car, driven by people with children.

If these qualities are transferred to a man, you get one that would provide safety and security to your daughter, an educated, relatively high-earning professional of some sort who, while not a macho type, is still capable of doing household repair work, and who might enjoy camping and skiing. He also will give you grandchildren. I might also add that Volvos are not particularly "sexy" (until more recently, they were known for having "box-shaped" station wagon models), which is probably a good thing in a prospective son-in-law (from the father's point of view).